

پیمان‌های اقتصادی ایران و آمریکا در دهه ۵۰

۱۹ مهر ۱۴۰۳ ساعت ۱۴:۰۴

اولین پیمان اقتصادی مهم دو کشور در این دهه، در سال ۱۳۵۲ رخ داد. بر این اساس در ۱۶ فروردین ۱۳۵۲، بین وزارت کشاورزی و منابع طبیعی ایران و شرکت کشت و صنعت و مدیریت آمریکا قراردادی در مورد ایجاد یک مجتمع کشاورزی در ۹۰۰ هکتار از اراضی مرودشت ارس منعقد گردید.

در دهه ۱۳۵۰ شمسی روابط اقتصادی ایران و آمریکا با تحولات جدیدی مواجه شد. این تحولات تحت تاثیر مسائل مختلف از جمله افزایش ناگهانی قیمت نفت بود. تحولی که درآمد نفتی ایران را به یکباره افزایش داد. با این حال بخشی از تغییرات به وجود آمده در روابط دو کشور در قالب پیمان‌های اقتصادی نمودار گشت. این پیمان‌ها در بخش‌های مختلف اقتصادی بود و برخلاف انتظارات نتوانست سود اقتصادی چندانی برای ایران داشته باشد. با این توضیح کوتاه در ادامه به بررسی این موضوع و دلایل آن پرداخته شده است.

روابط اقتصادی حکومت پهلوی و ایالات متحده

روابط ایران و آمریکا در ابعاد مختلف در بهترین شکل خود قرار داشت. به عبارتی شاه یکی از متحدان آمریکا در زمینه سیاسی، اقتصادی و نظامی بود. گرچه بعد سیاسی و نظامی ارتباطات دو کشور مهم بود؛ اما روابط اقتصادی نیز به موازات روابط سیاسی و نظامی قرار داشت. حتی می‌توان گفت آغاز روابط رسمی دو کشور با مسائل اقتصادی بود روابط اقتصادی دو کشور در دهه ۱۳۲۰ آغاز شد و تا دهه ۱۳۵۰ ادامه یافت. با این حال بخش مهمی از پیمان‌های اقتصادی دو کشور در دهه ۱۳۵۰ منعقد شد.

اولین پیمان اقتصادی مهم دو کشور در این دهه، در سال ۱۳۵۲ رخ داد. بر این اساس در ۱۶ فروردین ۱۳۵۲، بین وزارت کشاورزی و منابع طبیعی ایران و شرکت کشت و صنعت و مدیریت آمریکا قراردادی در مورد ایجاد یک مجتمع کشاورزی در ۹۰۰ هکتار از اراضی مرودشت ارس منعقد گردید. یک میلیون و پانصد هزار دلار سرمایه این طرح توسط سرمایه‌گذاران ایرانی و آمریکایی تامین می‌شد. [\[۱\]](#) این قرارداد گرچه عمدتاً در زمینه کشاورزی بود؛ اما به منزله نوعی سرمایه‌گذاری اقتصادی نیز تلقی می‌شد. اما مهم‌ترین پیمان اقتصادی دو کشور یک سال بعد از این پیمان و تحت عنوان کمیسیون مشترک اقتصادی دو کشور منعقد شد. این پیمان اقتصادی را می‌توان مهم‌ترین پیمان اقتصادی دو کشور در دهه ۱۳۵۰ دانست. پیمان مشترک اقتصادی دو کشور در زمان ریاست جمهوری جerald فورد منعقد شد؛ اما عامل اصلی این پیمان از سوی آمریکا هنری کیسینجر وزیر امور خارجه آمریکا بود.

«چنین سطحی از همکاری های اقتصادی را باید به عنوان بخش مکمل همکاری های راهبردی ایران و آمریکا در چارچوب قرارداد امنیتی ۱۹۵۹ و همچنین پیمان سنتو دانست. کمیسیون مشترک اقتصادی ایران و آمریکا در نوامبر ۱۹۷۴ به منظور گسترش و تحکیم همکاری های متقابل شکل گرفت. این کمیسیون یک سقف ۱۵ میلیارد دلاری برای مبادلات غیر نفتی را سازماندهی کرد در این زمینه همچنین طرح هایی برای توسعه همکاری های اقتصادی در زمینه ایجاد نیروگاه هسته ای با ظرفیت هشت هزار مگاوات و همچنین ایجاد تاسیسات آب شیرین کن و تاسیسات الکترونیکی منعقد شد پیشرفت اساسی در خصوص چنین همکاری هایی از طریق مبادله کارشناسان فنی انجام گرفت.» [۲]

کمیسیون مشترک اقتصادی دو کشور همانطور که از سقف سرمایه در نظر گرفته شده برای آن مشخص است، یکی از پیمان های اقتصادی بزرگ بود که علاوه بر موارد اشاره شده شامل بندها و توافق های دیگری نیز بود. از جمله موارد دیگر این قرارداد که با پیگیری های کیسینجر به امضا رسید، اختصاص پنج میلیارد دلار برای ساخت یکصد هزار دستگاه آپارتمان و ۲۵ بیمارستان با ظرفیت سه هزار تخت، تأسیس یک مجتمع الکترونیک، ساخت کارخانه تولید مواد حشره کش، تأسیس کارخانه ساخت ماشین آلات کشاورزی، احداث بزرگراه ها و مراکز آموزش حرفه ای بود. [۳]

بعد از پیمان کمیسیون مشترک اقتصادی دو کشور باز هم روابط روابط اقتصادی دو کشور در قالب پیمان هایی جدید ادامه یافت. بر این اساس کیسینجر در ادامه سفرهایش به ایران، بار دیگر در مرداد سال ۱۳۵۵ ش (اگوست ۱۹۷۶م) در رأس هیئتی به ایران آمد. دستاورد این سفر نیز امضای یک پیمان اقتصادی بزرگ بود که در نوع خود منشا تحولی جدید محسوب می شد. بزرگ طبق این پیمان، ایران به یکی از شرکای بزرگ آمریکا تبدیل شد. براساس این قرارداد حجم مبادلات دو کشور تا سال ۱۳۵۹ (۱۹۸۱) به چهل میلیارد دلار بالغ می شد. بدین ترتیب ایالات متحده آمریکا موفق شد سلطه اقتصادی خود را در ایران بیش از پیش تحکیم بخشد. [۴]

اهداف ایران از انعقاد پیمان با آمریکا چه بود؟

ظاهراً هدف اصلی از این پیمان ها سایر پیمان های اقتصادی با کشورهای دیگر، «تغییر ایران به یک جامعه صنعتی شهری بود.. برنامه ریزان پیش بینی می کردند که بتوانند تقریباً تمامی صادرات را با نفت و فرآورده های آن جایگزین نمایند. در واقع آنان اینگونه می پنداشتند که ایران بدون رویارویی با مشکلی عمده می تواند جامعه مصرفی مدرنی را بنا نهد که توان برآوردن نیازهای داخلی را دارد و می تواند به تولید افزون بر نیاز محصولات صنعتی برای صادرات دست یابد.» [۵] اما انتخاب آمریکا برای دستیابی به این اهداف در کنار مشکلاتی نظیر فقر ساختاری، نیروی کار ماهر و وابستگی شدید صنعتی به فناوری وارداتی و تولیدات اندک در بخش صنعت، مانع از تحقق اهداف اقتصادی شاه شد.

درواقع وابستگی اقتصادی او به آمریکا نشان از این موضوع دارد که شاه بیش از پیش به آمریکا اعتماد داشت و تصور می کرد راه توسعه اقتصادی کشور در گروه هم پیمانی با آمریکا است. از این رو وقتی پول های بادآورده نفت به یکباره به کشور تزریق شد شاه درصد درآمد با اجرای پروژه های سنگین اقتصادی، به بلندپروازی های خود جامه عمل بپوشاند. فارغ از آنکه توسعه اقتصادی تنها

از طریق هم‌پیمانی با کشورهای خارجی نیست، بلکه بخشی از توسعه در گرو توجه به داخل و تولیدات داخلی است. موضعی که شاه همیشه از آن غافل بود.

سخن نهایی

پیمان‌های اقتصادی میان آمریکا و حکومت پهلوی ظاهراً با هدف بهبود وضعیت اقتصادی ایران از سوی شاه تدوین شد. اما نتیجه برخلاف چیزی بود که شاه انتظار داشت. دلیل این موضوع نیز تصورات اشتباه شاه در زمینه اقتصادی بود. شاه آمریکا را به عنوان یک کشور بزرگ اقتصادی در نظر گرفته بود و تصور می‌کرد پیمان اقتصادی با قدرت بزرگ اقتصادی می‌تواند نیاز او به سایر کشورها را محدود کند. از همین رو رابطه اقتصادی با شرق، جایگاه چندان بالایی در دیپلماسی اقتصادی شاه نداشت. درست است که آمریکا در آن شرایط یک کشور اقتصادی بزرگ محسوب می‌شد؛ اما این بدان معنا نبود که این کشور در همه زمینه‌های اقتصادی کشوری موفق است گذشته از این معمولاً کشورهای سرمایه‌داری در روابط اقتصادی منافع شخصی خود را دنبال می‌کنند؛ منافعی که ممکن است کاملاً به قیمت متضرر شدن کشورهای مقابل تمام شود.

[۱] - سیدعلیرضا ازغندی، تاریخ تحولات سیاسی و اجتماعی ایران (۱۳۵۷-۱۳۲۰)، تهران، سمت، ۱۳۸۴، ص ۳۴۹

[۲] - اصغر جعفری ولداتی و محسن پیرهادی، «ابعاد نفوذ آمریکا در ایران (۱۹۵۳-۱۷۹) و پیامدهای آن در شکل‌گیری روابط دو کشور پس از انقلاب» فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال ششم، دوره دوم، (تابستان ۱۳۹۵)، ص ۱۳

[۳] - ازغندی، همان، ص ۳۵۰

[۴] - ازغندی، همان، ص ۳۵۰

[۵] - حمیدرضا ملک‌محمدی، از توسعه لرزان تا سقوط شتابان: توسعه اقتصادی، نظامی و بی‌ثباتی ساسی رژیم پهلوی دوم (۱۳۵۷-۱۳۴۷) تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۱، ص ۲۲۷

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/49849/پیمان-اقتصادی-ایران-آمریکا-دهه-۵۰>